

УДК 81:37.03

Вікторія Лучкевич, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті висвітлено проблему формування лінгвокультурологічної компетенції учнів як ключової у процесі міжкультурної комунікації під час навчання іноземної мови. Розкрито зміст поняття міжкультурної й лінгвокультурологічної компетенції, вказано на чинники, які впливають на формування міжкультурної компетенції учнів.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, лінгвокультурологічна компетенція, міжкультурна компетенція, мовленнєві уміння і навички.

Літ. 19.

Викторія Лучкевич, кандидат педагогических наук, доцент
кафедры романской филологии и компаративистики
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

В статье освещена проблема формирования лингвокультурологической компетенции учащихся как ключевой в процессе межкультурной коммуникации при обучении иностранному языку. Раскрыто содержание понятия межкультурной и лингвокультурологической компетенции, указано на факторы, влияющие на формирование межкультурной компетенции учащихся.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, лингвокультурологическая компетенция, межкультурная компетенция, речевые умения и навыки.

**Victoria Luchkevych, Ph.D. (Pedagogic), Docent of Romance Philology and Comparative Department
Drohobych State Pedagogical University
by I. Franko**

FORMATION OF LINGUISTIC AND CULTURAL STUDENTS' COMPETENCE S IN IN THE LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

The article deals with the problem of forming linguistic and cultural competence of students as a key in the process of cross-cultural communication. The content of concept of cross-cultural and linguistic and cultural competence has been determined, the factors that impact on cross-cultural competence of students have been pointed out.

Keywords: cross-cultural communication, linguistic and cultural competence, cross-cultural competence, speech abilities and skills.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, що тяжіє до глобалізації та об'єднання, проблема виховання міжкультурно обізнаної особистості набуває дедалі більшої ваги. Переосмислення сутності національної ідентичності, створення полікультурного середовища призводить до зміни вектору освітньої системи з традиційної у бік транскультурної, що краще відповідає запитам сьогодення. У цьому контексті важливого значення набуває міжкультурна комунікація, оскільки потреба народів у культурному порозумінні, прагнення пізнати духовний світ одне одного призводять до інтенсифікації комунікативних процесів.

Своєю чергою, міжкультурна комунікація як особливий вид спілкування, дозволяє порозумітися

носіям різних мов та культур. Вона також виявляє як загальне, універсальне, так і самобутнє, національне у кожній із культур, що, своєю чергою, дає змогу зрозуміти чужу культуру і, водночас, бути зрозумілим для представників цієї ж культури, спілкуючись іноземною мовою. Тому міжкультурна комунікація – це соціальний феномен, який полягає у конструктивній або деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму [10; 12].

Об'єктивним чинником у формуванні міжкультурної комунікації є відмінність між культурами, яка складається у процесі формування кожної етнічної культури. Це актуалізує проблему формування знань і навичок

міжкультурного розуміння та діалогу. У зв'язку з цим необхідною складовою навчально-виховного процесу повинно стати формування комунікативної компетенції учнів на уроках іноземної мови, що включає поряд з лінгвістичними і соціально-культурний компонент.

Аналіз останніх публікацій. Проблеми застосування компетентнісного підходу у навчально-виховному процесі середньої та вищої шкіл приділяли увагу такі дослідники як: Т. Алексєєва, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Овчарук [8], Л. Парашенко, О. Пометун, Н. Радонова, А. Хуторський [17] та ін. Теоретичні основи міжкультурної комунікації загалом розкрито у працях Ф. Бацевича [1], Ж. Горіної, О. Гриценко, Г. Почепцова [11] Ю. Роба. Проблемам формування ключових компетенцій учнів та студентів вищої школи присвячено праці П. Беха, Т. Вольфовської [4], О. Коваленко, В. Краєвського, Є. Огарєва, О. Солововой [15], Л. Сохань, І. Табачек. Утім питанням формування лінгвокультурологічної компетенції учнів як важливого компоненту міжкультурної комунікації не приділено достатньо дослідницької уваги.

Тому метою статті є вивчення та висвітлення значення лінгвокультурологічної компетенції у процесі формування комунікативної компетенції школярів під час навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Головною метою навчання іноземної мови є формування іншомовної комунікативної компетенції, яку розуміють як здатність до міжкультурного іншомовного спілкування. Комунікативна компетенція включає в свою чергу лінгвістичну, комунікативну та соціокультурну компетенції.

У сучасних наукових дослідженнях (А. Садохін [14], Н. Якса [19]) зміст міжкультурної компетенції визначається як комплекс знань та умінь, за допомогою яких особистість у процесі спілкування може адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку.

Метою формування міжкультурної компетентності є досягнення такої якості мовної особистості, яке дасть їй можливість вийти за межі власної культури і набути якості медіатора культур, не втрачаючи власної культурної ідентичності” [13, 218]. Стає цілком зрозуміло, що досягнення цієї мети стає можливим, якщо створити мотиви й умови, за яких учні можуть виявляти пізнавальну активність і мати бажання реально користуватися набутими знаннями та сформованими мовними навичками й умінями.

Як видно, міжкультурна компетентність – є

однією з найважливіших навичок сучасного фахівця. Для того, щоб полегшити перебування в культурно іншому середовищі, а також сприяти налагодженню комунікації між представниками різних культур у власній країні необхідно формувати міжкультурну компетенцію. Саме сукупність таких професійних якостей, як теоретичні знання щодо національних культур і моделей виховання; психологічні особливості особистості (відвертість, гнучкість, терпимість, готовність працювати з представниками інших культур); знання іноземної мови допоможуть індивіду легше пристосуватися до іншомовного культурного середовища та зрозуміти національну самобутність співрозмовника [18, 117]. Слід відзначити, що згідно даного положення, навчання іноземної мови все частіше розуміється як підготовка до діалогу культур, процес пристосування до іншої культури, розвиток “вторинної мовної особистості” (Ю. Караулов). У цьому процесі зростає роль засвоєння не тільки мовних і мовленнєвих умінь та навичок, а й соціокультурної інформації про країну, мова якої вивчається, норм і способу життя, системи понять, кодексу поведінки, загальноприйнятих форм діяльності, правил, законів, принципів та цінностей суспільства, у якому функціонує мова. Таке розуміння ролі культури в навчанні іноземних мов обумовлює необхідність занурення в національно-менталітет народу, духовно-культурний світ людини.

Необхідно зауважити, що важливим компонентом культури загалом виступає мова. Вона являє собою важливий суспільний інструмент, за допомогою якого людський потік перетворюється в етнос, що може зберігати та передавати власні традиції, знання, культуру [16, 34]. Тому мова та культура є тісно пов'язаними поняттями, існування яких неможливо уявити відірвано одне від одного.

З огляду на те, що мова знаходиться у тісному взаємозв'язку з культурою країн, де нею спілкуються, розуміння цієї культури є важливим компонентом для розуміння самої мови. Своєю чергою, оволодіння учнями іноземною мовою сприяє усвідомленню ними культурних особливостей країни, мову якої вони вивчають. Так, зокрема, будь-яке іншомовне слово, що відображає певний предмет чи явище, не тільки означає його, але й передає деякий фон, що з ним асоціюється. Тому у семантиці слова уже міститься певний соціально-історичний компонент, який фіксує цей самий фон, у якому існує конкретне слово. Усе це ще раз доводить, що необхідною умовою реалізації мовленнєвого

акту між обома співрозмовниками повинне бути обопільне знання ними реалій іншомовних середовищ, традицій, історії, культури загалом.

Звернення до проблеми паралельного вивчення мови й культури не випадкове, оскільки це дає змогу вдало сполучати елементи країнознавства з мовними явищами, тобто формувати та розвивати іншомовну комунікативну компетенцію.

До аналізу іншомовної комунікативної компетенції слід застосувати системний підхід і розглядати її як своєрідну цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а саме:

1) країнознавчої компетенції – знань про народнось мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки в галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї;

2) лінгвокраїнознавчої компетенції – здатності сприймати мову в її культуроносній функції, з національно-культурними особливостями;

3) соціолінгвістичної компетенції – знання особливостей національного мовленнєвого етикету й невербальної поведінки та навичок урахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатності організовувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів [3, 28].

Отже, для досягнення ефективності у міжкультурному спілкуванні необхідно не тільки оволодіти мовленнєвими вміннями і навичками, але й навчитися користуватися мовою відповідно до умов соціокультурного життя носіїв цієї мови. Відтак, одним із основних завдань навчання іноземних мов є формування в учнів соціокультурної компетенції, яка полягає у набутті знань про національні культурні особливості країни, мова якої вивчається та вимагає вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей.

На сучасному етапі розвитку системи навчання та виховання все більшого значення набувають елементи лінгвокраїнознавства, які вводяться в курс навчання іноземної мови. У поєднанні з соціолінгвістичними компонентами вони допомагають сформувати й соціокультурну компетенцію, що є значно ширшим поняттям та сприяє формуванню міжкультурної компетенції учнів.

Соціокультурна компетенція, за своїм змістом та структурою, включає лінгвістичний, нелінгвістичний та країнознавчий компоненти вивчення іноземних мов. В основу лінгвістичного компоненту покладено вивчення та правильне вживання іншомовної розмовної лексики з урахуванням соціокультурних особливостей. Засвоєння певних соціальних моделей поведінки

притаманне нелінгвістичному компоненту. У свою чергу, для країнознавчого компоненту характерними факторами є ознайомлення та володіння історичною, географічною та соціальною інформацією про країни, мова яких вивчається. Додамо, що, володіючи інформацією про іншомовну культуру, людина легше вступить в міжкультурні контакти з іншою особою. Саме незнання норм суспільної поведінки різних народів, їхніх традицій, звичок, повсякденної поведінки роблять контакти важкими, а іноді – неможливими. Таким чином, ефективність спілкування між представниками різних культур полягає не тільки у подоланні мовного бар'єру, а й міжкультурного.

Як було зазначено вище, у процесі спілкування з представниками іншомовної культури важливим є знання їх традицій, мовних особливостей спілкування, стилістичних особливостей мови тощо. На думку вітчизняного вченого Ф. Бацевича, існує ряд національно-культурних чинників, що впливають на процес міжкультурного спілкування. До них він відносить такі, що пов'язані з [1, 253]:

1) культурною традицією (дозволи і заборони у певній мовно-культурній спільноті на певні типи і різновиди спілкування; стереотипні ситуації спілкування, відтворювані типи комунікативних актів; етикетні характеристики універсальних актів спілкування (наприклад, формули привітання, прощання тощо); рольові та соціально-символічні особливості спілкування; номенклатура і функції мовних і текстових стереотипів, які використовуються у спілкуванні й відображені, зокрема, в пареміях; організація текстів);

2) соціальними чинниками і соціальними функціями спілкування (функціонально-стильові "підмови"; етикетні формули);

3) етнопсихологією (психолінгвістична організація мовної діяльності; номенклатура, функції та особливості проксемічних, кінестетичних і паралінгвальних засобів);

4) специфікою тезаурусної організації культурно-мовної спільноти (система традиційних образів, порівнянь, символічне вживання певних денотатів; система кінетичних засобів);

5) специфікою мови певної культурно-мовної спільноти (система стереотипів; система символів, образів тощо; структура текстів; етикетні форми; підмови і функціональна стилістика) та ін.

З вищенаведеного можемо зробити висновок, що лінгвокультурологічний підхід до вивчення іноземної мови базується на новій системі культурних цінностей, висунутих новим мисленням, життям сучасного суспільства.

Цілісна інтерпретація культури етносу вимагає від лінгвокультурології системного представлення культури нації в його мові, в їх діалектичній взаємодії. У структурі лінгвокультурологічної компетентності виокремлюють інтракультурну компетентність – знання норм, правил і традицій власної спільноти, і міжкультурну (або інтеркультурну) компетентність – знання загальних лінгвокультурних норм, правил і традицій іншої лінгвокультурної спільноти [7, 9]. У носія конкретної лінгвокультури та або інша складова може бути представлена більш менш об'ємно; в процесі навчання, культурного, соціального, лінгвістичного розвитку особистості їх зміст і співвідношення можуть змінюватись.

Висновки. Отже, важливим засобом у формуванні міжкультурної компетентності учнівської молоді є іноземна мова з урахуванням усієї сукупності її культурологічних та виховних можливостей. У цьому аспекті особлива роль відводиться міжкультурній комунікації учнів, що полягає у рівноцінній взаємодії носіїв різних культур крізь призму усвідомлення самотності та своєрідності кожного представника.

Важливим результатом формування лінгвокультурологічної компетентності учнів є розвиток у них прагнення до безперервної полікультурної освіти. За її допомогою учні зможуть розширювати знання про соціокультурне життя рідної країни та країни, мова якої вивчається, вона сприятиме міжкультурній адаптації, толерантності, повазі до інших народів. Саме через іноземну мову повною мірою виражається індивідуальність національних культур, їх зв'язок із загальнолюдськими духовними цінностями, формуються навички міжкультурної комунікації.

1. Бацевич Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики: Підручник.* – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2004. – С. 344.

2. Бориско Н.Ф. *Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка. Анализ некоторых аспектов // Иноземні мови.* – 2009. – № 4. – С. 10–16.

3. Будаčov И.А. *Язык и культура.* А. – М.: [б. и.], 2001. – 192 с.

4. Вольфовська Т. *Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети / Т. Вольфовська // Шлях освіти.* – 2001. – № 3. – С. 13–16.

5. Гурмаза В.В. *Роль міжкультурного аспекту у*

викладанні іноземної мови // Підвищення рівня науково-дослідної діяльності обдарованої молоді: наук.-практ. семінар: квіт. 2007р.: тези доп. – Миколаїв: МДАУ, 2007. – С. 32–33.

6. Коваленко О. *Політика та практика викладання в умовах соціокультурного розмаїття // Іноземні мови в навчальних закладах.* – 2006. – № 5. – С. 10–12.

7. Маслова В.А. *Лингвокультурология / В.А. Маслова.* – 2-е изд. – М.: Академия, 2004. – 202 с.

8. Овчарук О.В. *Результати емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К.: “К.І.С.”, 2004. – С. 59–65.*

9. Паращенко Л.І. *Технологія формування ключових компетентностей у старшокласників: практичні підходи / Л.І. Паращенко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К.: “К.І.С.”, 2004. – С. 73–85*

10. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. *Культурология: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів – Київ: Мінохоронздрав України. Нац. фармацевтич. ун-т – 2003. – 287 с.*

11. Почепцов Г.Г. *Теория коммуникации.* – Москва: Смартбук, 2008. – 656 с.

12. Рот Ю. *Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг.* – Москва: ЮНИТИ-ДАНА. – 2006. – 223 с.

13. Рябов Г.П. *Межкультурная коммуникация в политике, экономике, образовании, юриспруденции / Зуслан В., Фролов А. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие.* – Нижний Новгород, 2001. – 320 с.

14. Садохин А.П. *Межкультурная коммуникация. Учебное пособие.* – М.: Альфа-М, 2006. – 288 с.

15. Соловова Е.Н. *Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс лекций: Пособие для студентов пед. вузов и учителей / Е.Н. Соловова.* – М.: Просвещение, 2002. – 239 с.

16. Томахин Г.Д. *Лексика с культурным компонентом значения // Иностранные языки в школе.* – 1980. – № 6. – С. 47–50.

17. Хуторской А. *Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование.* – 2003. – № 2. – С. 58–64.

18. Шавкун І.Г. *Міжкультурна комунікація як складова сучасної менеджмент-освіти // Культурологічний вісник нижньої Наддніпряниці.* – 2009. – С. 115–117.

19. Якса Н.В. *Тезаурус з проблем міжкультурної взаємодії: Словник / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка.* – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 164 с.

Стаття надійшла до редакції 01.03.2013

